

ارزیابی مقاصد گردشگری میراث فرهنگی بر اساس تحلیل S.E.P.T. مطالعه موردی: بندر تاریخی سیراف در خلیج فارس

محمدحسن ذال^۱، مهدی رمضانزاده لسبویی^۲

چکیده

امروزه مقاصد گردشگری میراث فرهنگی، از پررونق‌ترین مکان‌های گردشگری محسوب می‌شوند. تجارب موفق کشورهای هم‌چون چین و یونان نشان می‌دهد، برنامه‌ریزی صحیح برای این مقاصد، سبب رونق اقتصاد گردشگری در این مناطق شده است. ایران نیز کشوری تاریخی با محوطه‌های میراث فرهنگی بی‌شمار است. یکی از مقاصد گردشگری میراث فرهنگی در ایران، سیراف در استان بوشهر است. هدف پژوهش حاضر ارزیابی جایگاه بندر باستانی سیراف در حوزه گردشگری میراث فرهنگی، به منظور امکان‌سنجی، برنامه‌ریزی و توسعه پایدار گردشگری در مناطق جنوبی کشور است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی و مطالعه‌ی موردی است که داده‌های آن به روش اسنادی و میدانی گردآوری و با روش توصیفی-تحلیلی تفسیر شده است. بررسی میدانی شامل طرح پرسشنامه و گردآوری آراء متخصصان ذی‌ربط با تکنیک دلفی است. پرسش‌های پژوهش در حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی (S) (Social and Cultural)، محیطی (E) (Environment)، سیاست (P) (Politic) و اقتصاد و گردشگری (T) (Tourism and Economic) طرح و تنظیم شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد، احیای سنت‌ها، نمایش محیط زیست، توسعه، سرمایه‌گذاری و اشتغال‌زایی از مهم‌ترین تأثیرات مثبت و دستکاری تصویر جامعه، آسیب محیطی، تخصیص نامناسب منابع مالی و از دست دادن اصالت از مهم‌ترین اثرات منفی گردشگری در حوزه‌های یاد شده هستند.

کلید واژگان: سیراف، میراث، گردشگری فرهنگی، تحلیل S.E.P.T.

۱- نویسنده مسئول، استادیار گروه مدیریت جهانگردی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران،

m.zaal@umz.ac.ir

۲- استادیار گروه مدیریت جهانگردی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران،

m.ramezanzadeh@umz.ac.ir

مقدمه

قابلیت‌های عمده‌ی صنعت گردشگری مانند گسترش انواع خدمات، ایجاد فرصت‌های شغلی، توسعه زیرساخت‌ها که در نهایت توسعه انسانی را به همراه می‌آورد، از عمده دلایل اهتمام به این صنعت است. بر اساس سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور، ایران می‌بایست در کلیه زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در منطقه رتبه اول را کسب نماید. به همین دلیل، دستیابی به ۱.۵ درصد کل گردشگر و ۲ درصد کل درآمد گردشگری جهان از اهداف سند چشم‌انداز ۲۰ ساله تلقی می‌گردد. بنابراین، یکی از عوامل کلیدی دستیابی به این امر، همانا ارتقای کارایی و بهره‌وری در این صنعت است.

با توجه به این نکته که در آینده با افول عرضه انرژی‌های طبیعی در گستره سرزمینی روبرو هستیم، تلاش برای درآمدهای جایگزین باید در اولویت برنامه‌ها باشد. بنابراین، برای درک آینده و ارائه برنامه، باید موقعیت گذشته و فعلی مورد بررسی قرار گیرد. بنادر تجاری مسلمانان در گذر تاریخ، نقش بسیار مهمی در مبادلات و رونق اقتصادی در جهان داشته‌اند، اما برخی از این بنادر نسبت به برخی دیگر، از اهمیت و شهرت بیشتری برخوردار بوده‌اند. بندر سیراف در خلیج فارس، از جمله بندری است که دارای اعتبار و اهمیت ویژه‌ای در طول چندین سده بوده است (طاهری، ۱۳۸۵: ۱۷۳). اهمیت این نوع گردشگری ساحلی در کشورهایی که دارای ساحل هستند، از دیدگاه‌های مختلف دارای اهمیت است، به طوری که در طبقه‌های درآمدی انواع گردشگری در کشور اسپانیا به دو بخش عمده درآمدهای حاصل از گردشگری ساحلی و با رویکرد گردشگری سلامت و در بخش دیگر سایر انواع گردشگری قرار دارد (کوستا، ۲۰۱۴). همچنین مطالعات لوپولو در سواحل مدیترانه بیان‌گر آن است که گردشگری ساحلی امروزه به عنوان یکی از مهم‌ترین راه‌های توسعه جوامع محلی در سواحل مدیترانه محسوب می‌شود (لاپولو، ۲۰۱۳). بررسی مطالعات مرتبط با سواحل جنوبی کشور بیان‌گر آن است که بیشتر جزایر قشم و کیش از دیدگاه‌های مختلف مورد قرار گرفته است، در حالی که کرانه‌های زیبای مناطق دیگر خلیج فارس نیز استعدادهای لازم برای توسعه فعالیت‌های گردشگری را دارا است. از این رو، مطالعه حاضر تلاش دارد، با هدف اعتبارسنجی شاخص‌های توسعه گردشگری از دیدگاه متخصصان دانشگاهی به این هدف برسد که برنامه‌ریزی بر مبنای مشارکت جوامع محلی و درک اثرات و پیامدهای حاصل از توسعه گردشگری، می‌تواند در آینده حمایتی جوامع از فرآیند گردشگری نقش داشته باشد.

بندر سیراف یکی از بنادر باستانی خلیج فارس است که از جنبه‌های میراث دارای ارزش بالای مکانی در حوزه گردشگری است که کمتر مورد توجه پژوهشگران و برنامه‌ریزان گردشگری قرار گرفته است؛ بندری که بر اساس اسناد در دوره‌های قبل و بعد از اسلام، بندری آباد و در واقع از بزرگترین بنادر تجاری خلیج فارس بوده است. هرچند امروزه دارای چنین کارکردی است، اما با

توجه به گذشته درخشان امروزه دارای آثار تاریخی و باستانی فراوانی است که می‌تواند ارزش مکانی سیراف را برای رقابت با فضاهای دیگر جغرافیایی فراهم آورد. قرارگیری سیراف در ساحل خلیج فارس و در واقع حد فاصل بین کوه جم و خلیج فارس به لحاظ مورفولوژی، زیبایی بندر تاریخی سیراف را دوچندان کرده‌است. بر این اساس، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ دادن به این سوال است که: بر اساس رویکرد S.E.P.T آیا وضعیت شاخص‌های قابل سنجش در اثر توسعه گردشگری از دیدگاه متخصصان این بخش، اعتبار لازم را دارد یا خیر؟

مبانی نظری

در دنیای در حال تغییر اطراف ما که تعامل فرهنگی میان جوامع، یکی از ویژگی‌های بارز آن است، گردشگری به عنوان صنعتی مرتبط با فرهنگ و یکی از پایانه‌های تأثیر و تأثرات فرهنگی محسوب می‌شود. فرهنگ در صنعت مدرن گردشگری، اهمیت روزافزونی یافته و جذابیت‌های قابل توجهی را برای گردشگران داخلی و خارجی فراهم کرده‌است (پاتوئلی، ۲۰۱۳). به‌ویژه آن‌که فرهنگ و ویژگی‌های فرهنگی جوامع انسانی با یکی از کلان‌ترین شاخه‌های گردشگری یعنی گردشگری فرهنگی ارتباط مستقیم دارد، به گونه‌ای که بر اساس آن، مقاصد و محصولات فرهنگی بی‌شماری در دنیا فرآوری و تولید شده‌اند. فرهنگ و میراث فرهنگی واژه‌ای است که از اواخر قرن نوزدهم میلادی در صنعت گردشگری رواج و در دهه‌های اخیر توسعه‌ی فزاینده‌ای یافته‌است (چبرا، ۱). گردشگری فرهنگی با توجه به ماهیت خود که به فرآیند بازدید از مکان‌ها و آثار فرهنگی و شناخت جوامع مختلف مربوط می‌شود، بیش از انواع دیگر گردشگری در انتقال فرهنگ نقش دارد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۲). این گونه شاخص از گردشگری، با ورود به حوزه‌های متنوع فرهنگ انسانی هم‌چون تاریخ، هنر، ادبیات، مذهب و سایر شاخص‌های تعیین‌کننده‌ی سبک زندگی (مارتا و دیگران، ۲۰۱۱)، توانسته بیشترین تأثیر و تأثرات فرهنگی را در بر گیرد.

هم‌چنین، یکی دیگر از تأثیرات فرهنگی و اجتماعی گردشگری، تصحیح نگرش‌هایی منفی نسبت به فرهنگ حاکم بر جوامع است که با تحریف‌های رسانه‌ای در گردشگران شکل گرفته‌است. افجه با بیان اهمیت این موضوع، بر تلاش فراوان کشورها در این راستا تأکید می‌کند (افجه، ۱۹۹۷). به اعتقاد او، در این رهیافت گردشگری می‌تواند، با ارائه تصویر واقعی از فرهنگ، گردشگران را در شناخت فرهنگ اصیل و ناب جامعه میزبان یاری رساند.

از سویی، جوامع محلی در راستای تداوم توسعه پایدار گردشگری، نقش مهمی در نمایش دقیق و همه‌جانبه‌ی جاذبه‌های فرهنگی اصیل خود دارند. در مقابل، جامعه‌ی مهمان نیز شاخص‌های فرهنگی خود را یدک می‌کشند. به این مفهوم که انتقال فرهنگ در حوزه گردشگری روندی دو

سویه است و علاوه بر تأثیرات فرهنگی مقصد بر گردشگران، فرهنگ جامعه محلی نیز از گردشگری متأثر می‌شود. حضور بازدیدکنندگان هر کشوری بر الگوی زندگی افراد بومی تأثیر می‌گذارد و بازدیدکنندگان نیز تحت تأثیر فرهنگ کشور میزبان و ارزش‌های موجود در آن قرار می‌گیرند (صیدایی و رستمی، ۱۳۹۱). این تأثیرات متقابل در کیفیت زندگی، نظام‌های ارزشی، آدابوسنن قابل مشاهده است (گونس و زینس، ۲۰۱۱ به نقل از پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۲). بنابراین جامعه محلی به عنوان میزبان و گردشگران به عنوان میهمان به صورت مستقیم و چهره به چهره، شاخص‌های فرهنگی خود را عرضه می‌کنند و در این میان، کیفیت تعامل فرهنگی، تعیین کننده‌ی میزان و جهت انتقال فرهنگ خواهد بود. نکته‌ی مهم دیگری که یادآوری آن ضروری است، ماهیت دوگانه‌ی تعاملات فرهنگی و بازخورد مثبت و یا منفی آن است. با وجود فواید اقتصادی و فرهنگی گردشگری، احتمال آسیب دیدگی انسجام فرهنگی و اجتماعی جامعه میزبان نیز وجود دارد که البته سازمان‌هایی هم‌چون یونسکو با صدور بیانیه‌های متعدد راه‌کارهای عملی و مفیدی را به منظور جلوگیری از تبعات منفی اجتماعی و فرهنگی گردشگری، ارائه کرده‌است (افجه، ۱۹۹۷). با توجه به آن‌چه که از نظر گذشت، می‌توان گردشگری را یکی از پیام‌آوران فرهنگی جوامع انسانی قلمداد کرد که رسالت خطیر انتقال شاخص‌های اصیل فرهنگی، تصحیح ذهنیت‌های اشتباه از فرهنگ جامعه میزبان و دفاع در مقابل آسیب‌دیدگی انسجام فرهنگی و اجتماعی جامعه میزبان را بر عهده دارد.

از دیگر اثرات و پیامدهای حاصل از توسعه گردشگری، تأثیرات اقتصادی و مباحث مرتبط با زیرمجموعه‌های درآمد و اشتغال است. تبعات اقتصادی گردشگری از کانونی‌ترین پیامدهای این صنعت قلمداد می‌گردد، به طوری که بیشترین پژوهش‌ها و تأکیدها به آن معطوف شده است (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰). آمارهای منتشر شده از سوی سازمان‌های ذیربط، جایگاه و تأثیرات انکارناپذیر صنعت گردشگری در اقتصاد جوامع محلی را نشان می‌دهد. علاوه بر نقش صنعت گردشگری در تبادلات فرهنگی، این صنعت یکی از منابع مهم درآمد برای برخی از کشورها محسوب می‌گردد (صیدایی و رستمی، ۱۳۹۱). این صنعت توان جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی و به پیروی از آن توسعه‌ی اقتصادی را داراست. به گونه‌ای که اهمیت روزافزونی در توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع انسانی یافته و جوامع میزبان را به تلاشی فزاینده‌ای در استفاده از جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی در راسته‌ی توسعه‌ی این صنعت وادار نموده است (خانی و همکاران، ۱۳۹۱). توسعه‌ی این صنعت، به عنوان مجموعه فعالیت‌های اقتصادی، سبب تقویت اساس اقتصادی جوامع می‌شود و در ایجاد اشتغال، کسب درآمد، دریافت‌های مالیاتی بیشتر، جذب ارز و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی نقش انکارناپذیری دارد. شارپلی معتقد است، این صنعت در روستاها نیز، به عنوان عامل مهمی برای ارتقاء اقتصادی و اجتماعی شناخته شده

است به طوری که تاکنون تلاش‌های فراوانی برای توسعه این صنعت صورت گرفته است (شارپلی، ۲۰۰۲ به نقل از رضوانی و دیگران، ۱۳۹۰). هم‌چنین امروزه به دلیل ایجاد و رونق مشاغل جدید و توسعه‌ی بازار فروش محصولات کشاورزی منافع اقتصادی گردشگری در روستا، ابعاد وسیعی یافته‌است (کرمی بنماران و همکاران، ۱۳۹۲).

البته باید یادآوری کرد، پیامدهای اقتصادی گردشگری نیز همانند بازخوردهای اجتماعی- فرهنگی آن، ماهیتی دوگانه دارد. این پیامدهای دوگانه، به صورت اثرات مثبت و منفی قابل بررسی هستند. به عبارت دیگر، گرچه اثرات مثبت اقتصادی در صنعت گردشگری مورد تأیید است، اما به اعتقاد پژوهشگران این صنعت، تأثیرات منفی را نیز برای جامعه محلی به دنبال خواهد داشت. با این توضیح که بازخوردهای منفی گردشگری از پی تأثیرات مثبت آن خود را نشان خواهند داد (بدری و دیگران، ۱۳۸۸). افزایش فرصت شغلی، ایجاد اشتغال، افزایش سطح درآمد ساکنان و... از پیامدهای اقتصادی مثبت صنعت گردشگری و افزایش قیمت مسکن، اجاره و مواد غذایی بخشی از پیامدهای اقتصادی منفی این صنعت محسوب می‌شوند (همان: ۲۲-۲۶).

جدول شماره ۱- عوامل خارجی موثر بر گردشگری میراث فرهنگی

تأثیرات منفی	تأثیرات مثبت	حوزه مورد مطالعه
<ul style="list-style-type: none"> از خود بیگانگی جامعه دستکاری کردن تصویر جامعه رفتار بد سوء مصرف مواد جابجا شدگی اجتماعی از دست دادن ملایمت 	<ul style="list-style-type: none"> تجربیات مشترک احیای سنت‌ها ایجاد غرور جامعه اعتبارسنجی مشارکت جامعه معرفی ایده‌های جدید و به چالش کشیدن گسترش چشم‌اندازهای فرهنگی 	(S) اجتماعی و فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> آسیب محیطی آلودگی نابودسازی میراث تراکم ترافیک اختلال سر و صدا 	<ul style="list-style-type: none"> به نمایش گذاشتن محیط زیست ارائه مدل برای بهترین عمل افزایش آگاهی‌های زیست محیطی میراث زیرساخت حمل‌ونقل و ارتباطات بهبود یافته تحول و نوسازی شهری 	(E) محیط
<ul style="list-style-type: none"> خطر شکست رویداد تخصیص نامناسب منابع مالی عدم پاسخگویی تبلیغ 	<ul style="list-style-type: none"> اعتبار بین‌المللی وجهه بهبود یافته توسعه سرمایه گذاری انسجام اجتماعی 	(P) سیاست

<ul style="list-style-type: none"> از دست دادن مالکیت و کنترل جامعه مشروعیت ایدئولوژی 	<ul style="list-style-type: none"> توسعه مهارت‌های اداری 	
<ul style="list-style-type: none"> مقاومت ساکنان جامعه محلی در مقابل گردشگری از دست دادن اصالت آسیب به شهرت استثمار تورم قیمت‌ها هزینه‌های فرصت 	<ul style="list-style-type: none"> ارتقاء مقصد و افزایش بازدیدگردشگران افزایش مدت اقامت عملکردعالی افزایش مالیات بر درآمد اشتغال‌زایی 	(T) جهانگردی و اقتصادی

منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه

روش‌شناسی و معرفی منطقه مورد مطالعه

روش‌شناسی پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و بر اساس ماهیت توصیفی-تحلیلی است. تلاش شده است، ابتدا مبانی و تجارب مرتبط مورد بررسی قرار گیرد، تا از طریق مبانی به مجموعه‌ای از شاخص‌ها دست یافت. نکته مهم در فرآیند پژوهش حاضر این است که تنها به مطالعه مبانی اکتفاء نشده است، بلکه شاخص‌های متنخب در اختیار ۳۲ نفر از متخصصان دو حوزه مهم گردشگری یعنی اندیشمندان جغرافیا و باستان‌شناسی قرار گرفته است. این جامعه آماری از آن حیث انتخاب شده است که نوع گردشگری در بندر تاریخی سیراف بیشتر از نوع میراث و عوامل جغرافیایی است. مجموعه‌ای از متغیرهای شناسایی شده در چهار بعد اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی، سیاست و اقتصاد طبقه‌بندی شده است، تا در اختیار متخصصان مورد نظر قرار گیرد. برای تعیین اعتبار هر یک از متغیرها، طیف لیکرت انتخاب شد که در صورت محاسبه میانگین بالاتر از ۲.۵ آن متغیر به عنوان متغیر مطلوب، می‌تواند در فرآیند تحقیق بعدی مورد استفاده قرار گیرد. پرسشنامه‌های تدوین شده در اختیار ۳۲ نفر از اعضای هیات علمی دانشگاه‌های مختلف با گرایش‌های جغرافیا و باستان‌شناسی قرار گرفته شد و تلاش شد، متخصصانی انتخاب شوند که تا حدودی به گردشگری دریایی در خلیج فارس آشنایی دارند. شیوه تکمیل پرسشنامه‌ها با استفاده از آدرس الکترونیکی بوده و اطلاعات بعد از کد گذاری با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS مورد پردازش قرار گرفته است. شیوهی تحلیل داده‌ها و انتخاب آزمون آماری با استفاده از دو معیار تعیین‌کننده هدف پژوهش و نوع داده‌های جمع‌آوری شده بوده است که برای اعتبارسنجی نماگرها ابتدا توصیف تحلیلی توزیع فراوانی و درصد و میانگین داده مورد توجه قرار گرفته و برای درک

وضعیت کلی هر یک از ابعاد چهارگانه از آزمون تی تک نمونه‌ای بهره‌گیری شده است.

جغرافیای تاریخی سیراف

بندر سیراف در "۵۹.۹۷' ۳۹° N، ۳۳.۰۱' ۲۰° E و ارتفاع ۲۰ متری از سطح آب‌های آزاد واقع شده است^۱. ویرانه‌های سیراف قدیم در ۲۴۰ کیلومتری جنوب شرقی بوشهر و ۳۸۰ کیلومتری بندرعباس، در سواحل خلیج فارس و برکرانه‌های بندر طاهری امروزی قرار دارد. طول ویرانه‌های این بندر باستانی ۴ کیلومتر و عرض آن ۷۰۰ متر است که بین کوه و دریا محصور شده است. این بندر یکی از بنادر چندگانه‌ی منطقه خلیج فارس بود که در دوران ساسانی (قرن سوم میلادی) و با هدف گسترش تجارت آبی و امنیت منطقه به وجود آمد و در سده‌های اولیه‌ی اسلامی به اوج شکوفایی خود رسید (یحیایی، ۱۳۸۷). نام سیراف از دو کلمه اردشیر و آب تشکیل شده است و این نامگذاری به دلیل تأسیس سیستم آبیاری و آبرسانی این مکان توسط اردشیر ساسانی بوده است. این واژه مرکب به مرور زمان به شیراب، سیراب و سیراف تغییر کرده است (یحیایی به نقل از سمسار، بی‌تا). سیراف دارای موقعیتی استراتژیک برای تجارت بوده است. زیرا از یک سو در حاشیه‌ی خلیج فارس واقع شده بود و از سوی دیگر راه‌های مختلفی از شهرهای بزرگ به آن منتهی می‌شد و در مسیر این راه‌های مواصلاتی نیز شهرهای بزرگ دیگری قرار داشتند که به تجارت منطقه رونق می‌بخشیدند. کران نزدیک‌ترین شهر به سیراف به فاصله یک روز (مقدسی، ۱۹۳۲)، دارابجرد به فاصله هفت روز (اصطخری، ۱۳۴۷). نجیرم، بندر دیگر فارس در فاصله دوازده فرسخی سیراف (همان)، شیراز در فاصله‌ی شصت فرسخی آن (همان) و فیروزآباد (مقدسی، ۱۹۳۲) دیگر شهر بزرگ منتهی به سیراف بود (مستوفی، ۱۳۶۲).

متون تاریخی و جغرافیایی کهن، از آبادانی و شکوفایی این شهر بندر به کرات یاد کرده‌اند. در آثار البلاد و اخبارالعباد آمده است: سیراف ولایتی است خوش آب و هوا. در کوه واقع است (القزوینی، ۱۳۷۱). در حدودالعالم نیز سیراف، از بنادر خلیج فارس، شهری بزرگ با اقلیم گرم و هوایی مطبوع ذکر شده که محل تجمع و داد و ستد تجار بوده است (حدود العالم من المشرق الی المغرب، ۱۴۲۳) همچنین در جغرافیای حافظ ابرو آمده است: سیراف به قدیم شهری بزرگ بوده است، آبادان و پرنعمت و محل کاروان‌ها و کشتی‌ها و به عهد خلفاء بغداد، مال آن در وجه بخور و عطر بودی. به سبب آن که طیب بسیار از کافور و عود و صندل و مانند آن دخالاً نبودی، از کشتی‌های بلاد هند و چین که بدان فرضه آمدی و مال بسیار از آنجا برخاستی. و در آن ایام مسکن‌ها و سرای‌های خوب می‌ساختند و در آن باب مبالغه کردند. چنان‌که گویند در مجموع

1- Google Earth

فارس در هیچ موضع سرایی از سرای‌های سیرافی بتکلف‌تر نبود. و مجموع به گچ و خشت پخته بنا نهادندی و چوب ساج و عاج که از طرف زنج به کشتی آوردندی به عمارت آنجا صرف شدی. تا آخر روزگار دیلم هم براین جملت بود (حافظ ابرو، ۱۳۷۵: ج ۲). سیراف، در قرن چهارم هجری قبل از ترقی جزیره کیش، مرکز تجارت خلیج فارس به شمار می‌رفت. اصطخری آن را همانند شیراز، شهری بزرگ و باشکوه با ساختمان‌های از چوب ساج زنگبار و عمارت‌های چند طبقه مشرف به دریا و بسیار گران‌بها و مردمان را بسیار ثروتمند معرفی می‌کند که این ثروت را از راه تجارت دریایی به دست آورده بودند (اصطخری، ۱۳۴۷). شکوفایی این بندر در سده‌های سوم و چهارم هجری، با ضعف دستگاه خلافت عباسی، تشکسل سلسله‌ی نیمه‌مستقل ایرانی آل بویه و توجه ویژه‌ی این سلسله به منطقه خلیج فارس همراه بود (یحیایی، ۱۳۸۷). به گفته مقدسی، تجارت دریایی در سیراف در مقایسه با بصره رونق بیشتری داشت و این آبادانی و رونق تا پایان حکومت آل بویه (نیمه قرن پنجم هجری) ادامه یافت (ابن بلخی، ۱۳۴۸؛ نیز نک: حافظ ابرو، ۱۳۷۵: ج ۲). همچنین، در طی شش فصل حفاری در سیراف بین سال‌های ۱۹۶۶ و اوایل ۱۹۷۳ میلادی ۹۴۹ سکه و خرده سکه از جنس طلا، نقره، برنز و سرب کشف شد که این سکه‌ها از اسپانیا، چین، زنگبار، هندوستان و دیگر نقاط به دست آمده‌اند و این نشان ارتباط گسترده سیراف و مرکزیت آن در دوران باستانی و اسلامی است (قاسم بگلو، ۱۳۸۵). سید حسن موسوی نیز در مقاله‌ی "تجارت جهانی بندر سیراف" از جایگاه اقتصادی و روابط تجاری سیراف با مراکز فرهنگی و اقتصادی دنیای آن روز یاد می‌کند (موسوی، ۱۳۸۰).

اما با استیلا حاکم‌نشینان کیش بر سیراف، این بندر باشکوه باستانی رونق خود را از دست داد و موقعیت تجاری و اقتصادی آن، تحت‌الشعاع کیش قرار گرفت (ابن بلخی، ۱۳۴۸؛ نیز نک: حافظ ابرو، ۱۳۷۵: ج ۲). ظاهراً عوامل دیگری، هم‌چون بلایای طبیعی، در از بین رفتن این بندر مهم دخالت داشتند؛ به عنوان مثال در زلزله شدیدی که در سال ۳۶۶ یا ۳۶۸ هـ رخ داد، اکثر خانه‌ها ویران گردید و مردم شهر گریختند (مقدسی، ۱۹۳۲). در قرن هفتم هجری آثار اندکی از آبادانی شهر بر جای مانده بود، مانند بقایای عمارتی در کنار ساحل و نیز ساختمان مسجدی که ستون‌هایی از چوب ساج داشت، ولی محلی برای لنگر انداختن کشتی‌ها دیده نمی‌شد و کشتی‌ها به ناچار به نایبند می‌رفتند (حموی، ۱۳۳۹). به طور کلی، زلزله شدید سال‌های ۳۶۷ و ۳۹۸ هـ ق، زوال حکومت آل بویه، ظهور کیش و مهاجرت سیرافیان، جنگ‌های ملوک‌الطوایفی و قبیله‌ای در مسیر منتهی به سیراف و وارد شدن ضربه به روابط چین و سیراف به دلیل جنگ‌های داخلی چین از مهم‌ترین دلایل سقوط تدریجی اهمیت سیراف محسوب می‌شوند.

تصویر شماره ۱: نمای کنونی بندر سیراف (بندر طاهری) (منبع: ویکی‌پدیا) و تصویر شماره ۲: موقعیت بندر سیراف میان ارتفاعات و حاشیه‌ی خلیج فارس (منبع: Google Earth)

پیشینه مطالعات باستان‌شناسی در بندر سیراف

بندر باستانی سیراف به دلیل نام درخشانی که در طول تاریخ داشته همواره مورد توجه بازدیدکنندگان و سیاحان قرار گرفته و نخستین کسی که گزارش مفصلی در این زمینه دارد، جیمز موریه است که بین سال‌های ۹-۱۸۰۸ میلادی در ایران به سر می‌برده است. پس از او کاپیتان کامپورن عضو بحریه هندوستان است که خود شخصاً در سال ۱۸۳۵ میلادی بندر سیراف را دیده و درباره این بندر مطالبی نوشته است. سرآرنولد ویلسون در سال ۱۹۱۱ و موسیو پزار در سال ۱۹۱۳ از سیراف بازدید کرده‌اند. اولین فصل حفاری در سیراف در فاصله ماه‌های اکتبر و دسامبر ۱۹۶۶ تا سال ۱۹۷۳ به سرپرستی دیوید وایت هاوس به منظور کشف اطلاعات راجع به وضع بازرگانی و موقعیت محلی سیراف تحت نظارت قانون تحقیقات ایران‌شناسی انگلستان انجام گرفت و به مدت هفت فصل ادامه یافت و در این رابطه چندین بنا حفاری و آشکار گردید که عبارتند از خیابان‌ها و کوچه‌های شهر سیراف قدیم، مسجد جامع، بازار، قصر باشکوه، کاروانسرا، گمرک و حمام، کوره‌ها و کارگاه‌های تولید سفال و... (نک: وایت‌هاوس، جاهای مختلف؛ نیز، معصومی؛ اقتداری؛ نیز نک: حمید زارعی؛ سرپرست هیئت باستان‌شناسی سیراف (کانون پژوهش‌های خلیج فارس)).

جاذبه‌های گردشگری بندر سیراف

۱- قبور سنگی سیراف: جالب‌ترین آثار تاریخی سیراف قبور سنگی قدیمی است که در دره‌ی لیر در صخره‌های کوه کنده شده و در زبان محلی به خانه گوری «گیری» مشهورند. عده‌ای این قبور بی‌نظیر را به مسلمانان و عده‌ای آن‌را به زرتشت و یهودیان نسبت می‌دهند. در واقع با توجه به وجود ادیان مختلف در سیراف، آن قبرستان را گور تمدن‌ها نامید.

تصاویر شماره ۳ و ۴: قبور سنگی سیراف

۲- چاه‌های آب (استودان‌ها): یکی از شگفتی‌های بندرسیراف چاه‌های آب سنگی است که در صخره‌های کوه به تعداد بیش از صد حلقه و به ارتفاع ۲۵ تا ۱۳۵ متر ساخته شده‌اند و در دره لیر واقع است.

تصویر شماره ۶: چاه‌های آب (استودان‌ها)

۳- مسجد امام حسن بصری: واقع بر تپه‌ای کوچک مشرف به گلزار شهدای شهر و دارای چشم‌انداز زیبایی است و از بناهای عهد ایلخانان است. این بنا دارای زیرزمین، آب انبار، اصطبل و احتمالاً مدرسه علوم دینی بوده است.

تصاویر شماره ۷، ۸ و ۹: مسجد امام حسن بصری

هم‌چنین گور سیبویه «وفات سال ۳۶۸ هـ ق» واقع در دره لیر، آرامگاه قطب‌الدین سیرافی و پسرش

از علمای اهل تشیع واقع در گلزار شهدای شهر، سنگ قبرهای دوره اسلامی با کتیبه‌های کوفی (قدیمی‌ترین سنگ قبر به تاریخ ۳۶۴ هـ ق)، آتشکده (اتاقی تقریباً مربعی شکل و دارای گچبری واقع بر روی تپه‌ای مشرف به دره لیر، امامزاده سید ابراهیم از نوادگان امام هفتم حضرت موسی کاظم(ع) واقع در آبادی چاه مجنون، قلعه ساحلی شیخ متعلق به خاندان نصوری با قدمت حدود ۲۰۰ سال (دارای گچبری‌های زیبا غالباً نقش درختان، شاخ و برگ و گلدان‌های زیبا و فرشتگان و هیجده تابلو بسیار زیبا از مجالس شاهنامه فردوسی در ایوان غربی) از دیگر آثار تاریخی این بندر تاریخی هستند. هم‌چنین، بنو منطقه‌ای زیبا با درختان بسیار، چشمه آب و رودخانه‌ای با آب جاری واقع در پشت پمپ بنزین بندر سیراف، بیش از چهار کیلومتر ساحل ماسه‌ای، سنگی و صخره‌ای، مناطقی هم‌چون چهمین، باغ شیخ، بنگسار و چاه مجنون از جاذبه‌های طبیعی سیراف به شمار می‌آیند.

یافته‌های تحقیق

توصیف جامعه آماری

با توجه به ماهیت و موقعیت سیراف که بندر تاریخی و باستانی با پتانسیل‌های منحصر بفرد گردشگری است، ۳۲ نفر متخصص و صاحب‌نظر در حوزه باستان‌شناسی و گردشگری به عنوان جامعه آماری پژوهش حاضر انتخاب شده‌اند. ۶۶٪ از جامعه آماری را مردان و ۳۴٪ را زنان شکل داده‌اند که میانگین سنی آن‌ها ۳۳ سال است. از این تعداد ۵۹٪ دارای مدرک دکترای تخصصی، ۱۹٪ دانشجوی دکترا و ۲۲٪ دارای مدرک کارشناسی ارشد بوده‌اند. همچنین از میان آنها ۶۲.۵٪ تحصیل کرده‌ی رشته‌ی باستان‌شناسی و ۳۷.۵٪ تحصیل کرده‌ی رشته‌ی جغرافیا بوده‌اند. از منظر تخصص نیز ۶۲.۵٪ متخصص باستان‌شناسی و ۳۷.۵٪ متخصص گردشگری بوده‌اند. در نهایت باید گفت میانگین سابقه‌ی پژوهشی پاسخ‌گویان در حوزه گردشگری ۵ سال و در حوزه باستان‌شناسی ۶ سال بوده است. جدول زیر، ویژگی‌های فردی و تخصصی پاسخ‌گویان را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی و درصد خصوصیات فردی جامعه‌ی آماری

ویژگی	تنوع	میانگین درصد
تحصیلات	کارشناسی ارشد	۲۲
	دانشجوی دکترا	۱۹
	دکترا	۵۹
رشته تحصیلی	جغرافیا	۳۷.۵
	باستان‌شناسی	۶۲.۵
تخصص	گردشگری	۳۷.۵
	باستان‌شناسی	۶۲.۵

۳۳		میانگین سن
۶۶	مرد	جنس
۳۴	زن	
۵	گردشگری	سابقه پژوهش
۶	باستان‌شناسی	

منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه

وضعیت اجتماعی و فرهنگی

مطالعه مبانی اندیشه‌ای نشان می‌دهد، توسعه گردشگری در همه انواع خود اثرات و پیامدهای مثبت و منفی را به همراه دارد. براساس تحلیل دیدگاه‌های اندیشمندان حوزه‌های گردشگری و باستان‌شناسی می‌توان گفت، از مجموع ۱۲ متغیر مرتبط با این بُعد، سه بُعد در وضعیت نامطلوب قرار دارد. یعنی تنها ۳ متغیر شناسایی شده از روایی لازم برای مطالعه عمیق اثرات و پیامدهای توسعه گردشگری در سیراف برخوردار نبوده و باید در مطالعات میدانی از روند پژوهش حذف گردد. همچنین نتایج بیانگر آن است که "ایده‌های جدید فرهنگی" با میانگین ۴.۳، "ایجاد غرور جامعه محلی" با میانگین ۴.۲ و "افزایش مشارکت اجتماعی" با میانگین ۴.۱ به ترتیب بالاترین روایی برای مطالعات میدانی در بندر تاریخی سیراف است.

جدول شماره ۳- تحلیل وضعیت شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی

ردیف	شاخص‌ها	کاملاً موافق	موافق	نظری ندارم	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین	وضعیت
۱	گردشگری سبب ایجاد تجربیات مشترک در میان ساکنان جامعه محلی می‌شود.	۲۱.۹	۳۴.۴	۴۳.۸	۰	۰	۳.۷	مطلوب
۲	گردشگری سبب احیای سنت‌های جامعه محلی می‌شود.	۳۷.۵	۲۱.۹	۴۰.۶	۰	۰	۳.۹	مطلوب
۳	گردشگری سبب ایجاد غرور در جامعه محلی می‌شود.	۴۰.۶	۴۳.۸	۱۲.۵	۳.۱	۰	۴.۲	مطلوب
۴	گردشگری مشارکت اجتماعی جامعه محلی را افزایش می‌دهد.	۲۵	۶۸.۸	۶.۳	۰	۰	۴.۱	مطلوب
۵	گردشگری سبب معرفی ایده‌های جدید فرهنگی در جامعه محلی می‌شود.	۵۰	۴۰.۶	۶.۳	۳.۱	۰	۴.۳	مطلوب
۶	گردشگری سبب شکل‌گیری چشم‌اندازهای فرهنگی جدید در جامعه محلی می‌شود.	۳۱.۳	۴۰.۶	۱۵.۶	۱۲.۵	۰	۳.۹	مطلوب
۷	گردشگری سبب از خود بیگانگی فرهنگی جامعه محلی می‌شود.	۳.۱	۰	۵۰	۳۷.۵	۹.۴	۲.۵	نامطلوب
۸	گردشگری سبب دستکاری و تغییر تصویر فرهنگی واقعی جامعه محلی می‌شود.	۰	۱۲.۵	۵۹.۴	۲۵	۳.۱	۲.۸	مطلوب
۹	گردشگری سبب بروز و رواج رفتارهای نامناسب در میان جامعه محلی می‌شود.	۰	۱۲.۵	۴۳.۸	۱۵.۶	۱۵.۶	۲.۷	مطلوب
۱۰	گردشگری سبب افزایش سوء مصرف مواد در میان جامعه محلی می‌شود.	۰	۳.۱	۲۱.۹	۴۶.۹	۲۸.۱	۲	نامطلوب
۱۱	گردشگری سبب تغییر ارزش‌های اجتماعی می‌شود.	۱۵.۶	۲۸.۱	۱۸.۸	۲۱.۹	۱۵.۶	۳	مطلوب
۱۲	گردشگری سبب از بین رفتن ملایمت و بروز خشونت در جامعه محلی می‌شود.	۳.۱	۳.۱	۶.۳	۳۱.۳	۵۶.۳	۱.۶	نامطلوب

منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه

وضعیت محیطی

معیارهای محیطی در راستای جذب گردشگران از امتیاز بالایی برخوردار هستند، به طوری در تحلیل ارزش مقاصد، به عنوان یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های گردشگران در انتخاب مقصد محسوب می‌شود. البته معیارهای محیطی در دو بخش اثرات مثبت و منفی مورد مطالعه قرار می‌گیرد که بر اساس دیدگاه اندیشمندان می‌توان اذعان داشت که از مجموع ۲۳ متغیر مورد مطالعه تمامی آن‌ها برای مطالعه اثرات و پیامدهای حاصل از توسعه گردشگری در سواحل خلیج فارس با تأکید بر بندر تاریخی سیراف از روایی بالایی برخوردارند و میانگین‌های محاسبه شده برای تمامی ۲۳ متغیر این وضعیت را تأیید می‌کند. برای نمونه در برابر متغیر "گردشگری سبب به نمایش گذاشتن جاذبه‌های زیست محیطی منطقه شده است" ۷۵ درصد از متخصصان دانشگاهی گزینه کاملاً موافق را انتخاب کرده‌اند و ۲۵ درصد دیگر هم موافق را انتخاب کرده‌اند.

در ارتباط با متغیر "گردشگری عامل اصلی آلودگی در منطقه بوده است" هر چند تأیید متغیر با میانگین پایین همراه بوده است. اما به هر جهت بُعد مدیریتی در این بخش از دیدگاه جامعه نمونه بسیار مهم است و در واقع در فرآیند فعالیت‌های گردشگری برای جلوگیری از آلودگی ظاهری به خصوص در مناطق گردشگری پذیر مدیران محلی باید سازوکارهایی را در نظر بگیرند. همچنین در ارتباط با متغیر "گردشگری عامل اصلی نابودی میراث زیست محیطی منطقه بوده است" میانگین ۲.۵ وضعیت بینابینی را نشان می‌دهد. بررسی وضعیت دیگر متغیرها نیز مبین آن است که بیشتر متخصصان گزینه‌های بسیار موافق و موافقم را انتخاب کرده‌اند. در این زمینه می‌توان وضعیت ترافیک در منطقه را مورد بررسی قرار داد. نتایج بیانگر آن است که ۶۲.۵ درصد از جامعه نمونه گزینه‌های بسیار موافق و موافقم را انتخاب کرده‌اند، که بیانگر آن است که در ایام تعطیل سال جاده‌های منتهی به سیراف از وضعیت ترافیکی مناسبی برخوردار نیستند. از مهم‌ترین معیارهای محیطی دیگر درک آگاهی‌های زیست محیطی نسبت به اهمیت محیط زیست است، زیرا درک اهمیت محیط زیست مقدمه عمل به آن است. در این راستا نتایج مبین آن است که ۸۷ درصد از اندیشمندان، گزینه‌های بسیار موافق و موافق را انتخاب کرده‌اند. در مجموع نتایج نشان می‌دهد که از دیدگاه متخصصان تمامی متغیرهای شناسایی شده مورد تأیید هستند (جدول شماره ۴).

جدول شماره ۴- تحلیل وضعیت اعتبار شاخص های محیطی

ردیف	کاملاً موافق	موافق	نظری ندارم	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین	وضعیت
۱	۷۵	۲۵	۰	۰	۰	۴.۷۵	مطلوب
۲	۳۱.۳	۴۶.۹	۲۱.۹	۰	۰	۴.۰۹	مطلوب
۳	۴۰.۶	۴۶.۹	۹.۴	۳.۱	۰	۴.۲۵	مطلوب
۴	۱۸.۸	۳۱.۳	۴۰.۶	۹.۴	۰	۳.۵۹	مطلوب
۵	۳۷.۵	۴۳.۸	۱۲.۵	۶.۳	۰	۴.۱۳	مطلوب
۶	۳۷.۵	۳۴.۴	۲۱.۹	۶.۳	۰	۴.۰۳	مطلوب
۷	۳.۱	۷۱.۹	۰	۲۵	۰	۳.۵۳	مطلوب
۸	۱۲.۵	۲۸.۱	۹.۴	۲۸.۱	۲۱.۹	۲.۸۱	مطلوب
۹	۰	۲۵	۱۸.۸	۴۳.۸	۱۲.۵	۲.۵۶	مطلوب
۱۰	۲۵	۳۷.۵	۳۷.۵	۰	۰	۳.۸۸	مطلوب
۱۱	۴۰.۶	۹.۴	۲۵	۲۵	۰	۳.۶۶	مطلوب

منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه

سیاست‌های گردشگری

نتایج پژوهش مرتبط با یکی از ابعاد توسعه پایدار که امروزه به بُعد مدیریتی و تدوین استراتژی معروف است، نشان می‌دهد که توسعه فعالیت‌های گردشگری موجب افزایش اعتبار بین‌المللی می‌شود، زیرا بیش از ۶۲ درصد گزینه‌ها کاملاً موافقم را انتخاب کرده‌اند. ۲۱.۹ درصد گزینه موافق و ۶.۱۴ درصد هم اذعان داشتند که نظری ندارند. اما با توجه به موقعیت استراتژیک خلیج فارس، ارتقاء اعتبار بین‌المللی باید پیوسته مورد توجه دولتمردان قرار گیرد. یکی از راهبردها در این زمینه، توسعه هرچه بیشتر فعالیت‌های گردشگری در خلیج فارس است. روایی متغیرهای موثر در بُعد سیاست‌های گردشگری مانند انسجام جامعه محلی، توسعه سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی، تخصیص منابع مالی و پاسخ‌گویی مسئولان از دیدگاه متخصصین مورد مطالعه قرار گرفته است که همگی در وضعیت مطلوبی قرار دارد. اما در این بُعد، متغیرهای نامطلوبی از دیدگاه جامعه نمونه قرار دارد که باید در مطالعات میدانی، به حد مطلوب برسند و یا به شیوه‌ای دیگر مورد استفاده قرار گیرند. این ابعاد عبارتند از: ایجاد تبلیغات منفی نسبت به جامعه محلی، از دست رفتن مالکیت و کنترل جامعه محلی و از دست رفتن مشروعیت ایدئولوژی جامعه محلی (جدول شماره ۵).

جدول شماره ۵- اعتبار سنجی شاخص‌های سیاست‌های توسعه گردشگری

ردیف	کاملاً موافق	موافق	نظری ندارم	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین	وضعیت
۱	۶۲.۵	۲۱.۹	۱۵.۶	۰	۰	۴.۴۷	مطلوب
۲	۵۳.۱	۳۴.۴	۹.۴	۳.۱	۰	۴.۳۸	مطلوب
۳	۴۶.۹	۵۳.۱	۰	۰	۰	۴.۴۷	مطلوب
۴	۰	۳۷.۵	۵۹.۴	۳.۱	۰	۳.۳۴	مطلوب
۵	۴۶.۹	۳۱.۳	۲۱.۹	۰	۰	۴.۲۵	مطلوب
۶	۳.۱	۴۰.۶	۱۸.۸	۱۲.۵	۲۵	۲.۸۴	مطلوب
۷	۰	۱۵.۶	۶۸.۸	۹.۴	۶.۳	۲.۹۴	مطلوب

ردیف	کاملاً موافق	موافق	نظری ندارم	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین	وضعیت
۸	۱۲.۵	۳۱.۳	۵۶.۳	۰	۰	۳.۵۶	مطلوب
۹	۲۱.۹	۳۱.۳	۴۶.۹	۰	۰	۳.۷۵	مطلوب
۱۰	۰	۰	۴۳.۸	۹.۴	۴۶.۹	۱.۹۷	نا مطلوب
۱۱	۰	۳.۱	۳.۱	۶۸.۸	۲۵	۱.۸۴	نا مطلوب
۱۲	۰	۳.۱	۶.۳	۵۹.۴	۳۱.۳	۱.۸۱	نا مطلوب

منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه

وضعیت اقتصادی

از مهم‌ترین متغیرهایی که باید در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه گردشگری مورد توجه قرار گیرد، اقتصاد است. بهبود وضعیت شغلی و کسب درآمد و رضایتمندی از کیفیت شغلی و سطح درآمد در اثر فعالیت‌های گردشگری، مشارکت بیشتر جوامع محلی را به همراه دارد. برای اعتبارسنجی شاخص‌های اقتصادی ۱۲ متغیر در اختیار متخصصان قرار گرفت که از مجموع ۱۱ متغیر، ۲ متغیر "درآمدزایی از طریق توسعه گردشگری، شهرت اجتماعی جامعه محلی را خدشه‌دار کرده است" و "توسعه گردشگری سبب استثمار نیروی کار جامعه محلی شده است" اعتبار لازم را به دست نیاوردند و در واقع قابلیت سنجش از دیدگاه جامعه محلی را ندارد. زیرا میانگین محاسبه شده در ارتباط با این دو متغیر برابر با ۱.۶ و ۱.۹ است، در حالی که معیار تایید متغیرها ۲.۵ است. اما موثرترین متغیرها از دیدگاه متخصصان برای درک وضعیت اقتصادی در بندر تاریخی سیراف به ترتیب "فرصت‌های شغلی جدید" (۴.۸) و "ارتقاء مقصد و افزایش بازدید گردشگران سبب افزایش درآمد ساکنان منطقه می‌شود" با میانگین (۴.۷) و "افزایش مدت اقامت گردشگران سبب افزایش درآمد جوامع محلی می‌شود"، با میانگین (۴.۶) است (جدول شماره ۶).

جدول شماره ۶- اعتبارسنجی شاخص‌های اقتصادی در اثر توسعه گردشگری

ردیف	کاملاً موافق	موافق	نظری ندارم	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین	وضعیت
۱	۷۵	۲۱.۹	۳.۱	۰	۰	۴.۷۲	مطلوب
۲	۷۱.۹	۲۱.۹	۳.۱	۳.۱	۰	۴.۶۳	مطلوب
۳	۴۳.۸	۵۶.۳	۰	۰	۰	۴.۴۴	مطلوب
۴	۰	۵۶.۳	۳۱.۳	۳.۱	۹.۴	۳.۳۴	مطلوب
۵	۹۳.۸	۰	۶.۳	۰	۰	۴.۸۸	مطلوب
۶	۱۲.۵	۷۱.۹	۶.۳	۰	۹.۴	۳.۷۸	مطلوب
۷	۰	۴۳.۸	۱۲.۵	۳۱.۳	۱۲.۵	۲.۸۸	مطلوب
۸	۳.۱	۳.۱	۹.۴	۲۵	۵۹.۴	۱.۶۶	نامطلوب
۹	۶.۳	۶.۳	۳.۱	۴۳.۸	۴۰.۶	۱.۹۴	نامطلوب
۱۰	۳۷.۵	۱۵.۶	۲۸.۱	۱۸.۸	۰	۳.۷۲	مطلوب
۱۱	۳۷.۵	۱۵.۶	۲۸.۱	۱۸.۸	۰	۳.۷۲	مطلوب

منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه

بحث و نتیجه‌گیری

برای سنجش اثرات و پیامدهای هر یک از انواع گردشگری، می‌توان از دو شیوه شاخص‌های عینی و ذهنی استفاده کرد. داده‌های عینی در واقع اطلاعات دقیقی را از تعداد ورود گردشگران، میزان شغل و گردش مالی نشان می‌دهد، اما همه نگرش‌های افراد قابل تبدیل به داده‌های عینی نیستند. در فرآیند تحقیقات علمی، داده‌های ذهنی اصولاً در غالب پرسشنامه جمع‌آوری می‌شود. تحلیل

وضعیت کنونی و بررسی آینده‌ی مدیریت توسعه در خلیج فارس، از جنبه‌های مختلفی حائز اهمیت است. موقعیت استراتژیک، مناقشات منطقه‌ای و وجود رقبای دیگر، زمینه را برای تلاش کشور در راستای توسعه‌ی همه جانبه سواحل دریای جنوب فراهم می‌سازد. بندر تاریخی سیراف، امروزه تنها یک جاذبه جغرافیایی نیست، بلکه هویت تاریخی، میراثی که از شیوه معیشت و نوع برخورد انسان با دریا است که امروزه می‌توان آن را به عنوان یکی از انواع خاص گردشگری مطرح کرد. با این مقدمه و به منظور درک وضعیت شاخص‌های تدوین شده بر اساس دیدگاه متخصصان، می‌توان گفت: تمامی ابعاد چهارگانه در موقعیت مطلوبی قرار دارد. نتایج آزمون تی نشان می‌دهد، میانگین محاسبه شده برای متغیرهای بعد اجتماعی-فرهنگی برابر ۳۹.۲ است که در مقایسه با میانه مطلوب یعنی عدد ۳۶ میزان بالاتری را نشان می‌دهد، همچنین، سطح معناداری محاسبه شده (۰.۰۰۰) بیانگر توافق ذهنی معنادار در بین جامعه پاسخ‌گو است. در ارتباط با متغیرهای محیطی هم، مقایسه میانه مطلوب با میانگین محاسبه شده نشان می‌دهد که متغیرهای تدوین شده، اعتبار لازم برای سنجش در منطقه مورد مطالعه را دارد. در زمینه سیاست هم متغیرهایی که تدوین شده‌اند، اعتبار لازم را بر اساس نتایج مستخرج از پرسشنامه دارند. در بین متغیرهای مرتبط با بخش سیاست، مهم‌ترین متغیر، افزایش اعتبار بین‌المللی این منطقه باستانی است. همه‌ی مشاهدات میدانی در منطقه بیانگر آن است که سیاست‌های اتخاذ شده در منطقه کارایی لازم را ندارد و برای تدوین راهبردها و اقدامات عملی، باید برنامه‌ریزی‌هایی بر اساس مشارکت جوامع محلی در دستور کار قرار گیرد. سواحل به عنوان یک امتیاز تعیین کننده در کشورهای جهان محسوب می‌شوند و کشورها سعی می‌کنند، از سواحل دریاها به نفع خود حداکثر امتیاز را کسب کنند. صرف نظر از تبادلات جهانی، موقعیت استراتژیک و... امروزه گردشگری در سواحل، طرفداران زیادی را به خود جلب کرده است (رمضان‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸، ۲۰۷). وظیفه دشوار برنامه‌ریزان گردشگری در ناحیه ساحلی این است که با به حداقل رساندن تاثیرات منفی گردشگری بر محیط زیست و درهم ریختگی‌ای که برای جوامع محلی ایجاد کرده، به فواید آن امیدوار باشند و علاقمندان گردشگری، مخصوصاً آن‌هایی که برای تعطیلات کوتاه و بلند مدت در آنجا اقامت می‌کنند، را برقرار نگه دارند (شارپلی، ۱۳۸۰، ۱۶۵)، امروزه پیامدهای گردشگری سواحل به عنوان یکی از عوامل مهم در توسعه نواحی ساحلی به‌شمار می‌رود. بنادر و سواحل با برخورداری از انبوهی آب‌ها و منابع موجود در آب، دنیایی دیگر را پدید می‌آورد که این تلاقی، خود اهمیت این فضای سیاسی را دو چندان می‌کند (Chawla, 2004) (جدول شماره ۷).

جدول شماره ۷- تحلیل وضعیت نهایی هر یک از ابعاد ۴ گانه از دیدگاه متخصصان

95% Confidence Interval of the Difference		Sig. (2-tailed)	t	خطای استاندارد	انحراف معیار	ارزش تی	میانگین کل	تعداد	ابعاد
حد بالا	حد پایین								
41.0433	37.5192	.000	45.466	.86397	4.88734	36	39.2	32	اجتماعی- فرهنگی
43.5748	38.9877	.000	36.710	1.12454	6.36135	33	41.2	32	محیطی
40.7153	38.5347	.000	74.122	.53459	3.02410	36	39.6	32	سیاست
41.0986	38.2764	.000	57.361	.69188	3.91389	30	39.6	32	اقتصاد گردشگری

منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه

بندر سیراف در شمال خلیج فارس، به شکلی هلالی در باریکه‌ی ساحل قرار گرفته است که از یک طرف به دریا و از طرف دیگر پس از باریکه‌ی ساحل به کوه تاریخی جم ختم می‌شود. ارزش سیراف در راستای توسعه فعالیت‌های گردشگری را، می‌توان در چند بخش مورد تحلیل قرار داد. رفت و آمدهای دوران ساسانی و قرون اولیه اسلامی از طریق دریا در این منطقه رواج داشته است و در واقع گذشته پویای این منطقه، امروزه به عنوان یک جاذبه برای توسعه فعالیت‌های گردشگری محسوب می‌شود که با برنامه‌ریزی و توسعه آن می‌توان شرایط اجتماعی، اقتصادی و محیطی منطقه را بهبود بخشید. هم‌چنین از منظر باستان‌شناسی، تکه‌هایی از سفال‌های منقوش و لعاب‌دار را در تور ماهیگیران مشاهده نمودند که ارزش فعالیت‌های گردشگری را دو چندان می‌کند. مورفولوژی سیراف نیز باعث شده است که امروزه یکی از جذابیت‌های مناسب برای فعالیت‌های تفریحی دریایی محسوب شود. نکته مهم در این تحقیق تدوین شاخص‌ها و معیارهای سنجش اثرات و توسعه گردشگری در بندر تاریخی سیراف است که نتایج بیانگر وضعیت مطلوب بیشتر متغیرهای سنجش برای بررسی‌های میدانی است. هرچند برخی از متغیرهای طراحی شده از دیدگاه جامعه‌ی نمونه مطلوب است و باید از روند مطالعات آتی حذف شود، اما در مجموع می‌توان ادعان داشت که بیشتر نماگرها می‌توانند در روند برنامه‌ریزی‌های آتی مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- بدری، سید علی و مطیعی لنگرودی، سیدحسن، سلمانی، محمد و علیقلی زاده فیروزجانی، ناصر. (۱۳۸۸). اثرات اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی، مطالعه موردی نواحی روستایی بخش مرکزی نوشهر. مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای. شماره دوازدهم. بهار و تابستان. صص ۱۳-۳۵.
- پوراحمد، احمد، اروجی، حسن و علیزاده، محمد. (۱۳۹۲). اولویت سنجش راهبردهای توسعه‌ی گردشگری فرهنگی در منطقه الموت قزوین. پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره‌ی ۴۵. شماره‌ی ۳. پاییز. صص ۱-۱۷.
- خانی، فضیله، قرنچیک، عبدالمجید، قنبری نسب، علی، و اکبری سامانی، ناهید. (۱۳۹۱). نقش گردشگری در توسعه اقتصادی بازارچه‌های ساحلی شهرستان بندر ترکمن. پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره‌ی ۴۴. شماره‌ی ۴. زمستان. صص ۱۱۱-۱۲۸.
- رضوانی، محمدرضا، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، بدری، سیدعلی و اکبریان رونیزی، سعیدرضا. (۱۳۹۰). تحلیل مقایسه‌ای آثار اقتصادی گردشگری خانه‌های دوم با گردشگری روزانه بر نواحی روستایی، با رویکرد توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهرستان شمیرانات، استان تهران). پژوهش‌های روستایی. سال دوم. شماره چهارم. زمستان. صص ۳۵-۶۲.
- صیدایی، سید اسکندر و رستمی، شهین. (۱۳۹۱). سنجش تأثیرات اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی توسعه گردشگری (نمونه‌ی موردی شهر کرمانشاه). مجله علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی. سال دوم. شماره سوم (پیاپی ۷). زمستان. صص ۹۵-۱۱۰.
- کرمی بنماران، زهرا، غنیان، منصور، خسروی پور، بهمن و برادران، مسعود. (۱۳۹۲). زمینه‌یابی فعالیت بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط با محوریت گردشگری روستایی در بخش کن استان تهران. مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری. سال دوم. شماره‌ی ۵. تابستان. صص ۱۱۱-۱۲۸.
- طاهری، محمود. (۱۳۸۵). اهمیت بندر تجاری سیراف در سده‌های نخست اسلامی. فصلنامه فقه و تاریخ تمدن. سال دوم. شماره ۷.
- ابن بلخی. (۱۳۴۸). فارسنامه. تهران: انجمن آثار ملی.
- القزوينی، محمد زکریا. (۱۳۷۳). آثارالبلاد و اخبارالعباد. چاپ نخست. تهران: امیر کبیر.
- اصطخری. ابواسحق ابراهیم. (۱۳۴۷). المسالک و الممالک. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- حافظ ابرو. شهاب‌الدین عبدالله خوافی. (۱۳۷۵). جغرافیای حافظ ابرو. چاپ نخست. ج ۲. تهران: انتشارات میراث مکتوب.
- سمسار، محمدحسن. (بی‌تا). جغرافیای تاریخی سیراف. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- قاسم بگلو، مرتضی. (۱۳۸۵). سکه‌های سیراف. چاپ نخست. تهران: موسسه مطالعات تاریخ

- معاصر ایران و بنیاد ایران شناسی بوشهر.
- مستوفی، حمدالله. (۱۳۶۲). *نزهة القلوب*. چاپ نخست. تهران: دنیای کتاب.
  - معصومی، غلامرضا. (۱۳۸۳). *سیراف (بندرطاهری)*. چاپ نخست. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
  - موسوی، سیدحسن. (۱۳۸۰). *تجارت جهانی در بندر سیراف*. کتاب ماه تاریخ و جغرافیا. شماره ۴۶ و ۴۷.
  - وایتهاوس، دیوید. (۱۳۸۴). *کاوش‌های علمی باستان‌شناسی در سیراف*. (ترجمه غلامرضا معصومی). بوشهر: انتشارات شروع.
  - یحیایی، داوود. (۱۳۸۷). *بازرگانی دریایی در سده‌های نخستین اسلامی*. نشریه‌ی تاریخ و تمدن اسلامی. سال چهارم. شماره هفتم. صص ۹۸-۱۱۲.
  - بی‌نا. (۱۴۲۳). *حدود العالم من المشرق الی المغرب*. قاهره: دار الثقافیه للنشر.
  - حموی، یاقوت. (۱۳۹۹). *معجم البلدان*. ج ۲. بیروت: داراحیاء التراث العربی.
  - مقدسی، محمد بن احمد. (۱۳۹۲). *احسن التقاسیم*. بیروت: داراحیاء التراث الاسلامی.
  - شاربلی، ریچارد جولیا. (۱۳۸۰). *گردشگری روستایی*. (ترجمه رحمت الله منشی زاده و فاطمه نصیری). تهران: نشر منشی.
  - روستایی، مجتبی، رمضان زاده لسبویی، مهدی، رستمی، قهرمان و زهرا جلیلی پروانه. (۱۳۸۸). *آینده گردشگری در جزیره کیش*. مجموعه مقالات پنجمین همایش ملی خلیج فارس. مرکز گردشگری علمی و فرهنگی.
- Afjeh, AA., (1977). *Study of political, economic, social, moral and cultural tourism*. Proceedings of the Conference on Tourism, Kish 1997.
  - Chhabra, D., (2010), *Sustainable Marketing of Cultural and Heritage Tourism*. First published, 2Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon, OX14 4RN, Routledge publishing.
  - Gnoth, J. & Zins, A. H., (2011). *Developing a Tourism Cultural Contact Scale*. Journal of Business Research, in Press, Corrected Proof.
  - Marta, F. & Di Lascio, L. & Simone Giannerini, S. & Antonell, A. E. & Guido Candela, G., (2011). *Cultural tourism and temporary art exhibitions in Italy: a panel data analysis*. Springer-Verlag, Stat Methods Appl 20, Pp: 519-542.
  - Patuelli, R, Mussoni, M. Candela, G., (2013). *Tourism: a spatial interaction model for Italy*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, J GeogrSyst 15, Pp: 369-402.
  - Sharpely, R., (2002). *Rural Tourism and the Challenged of Tourism Diversification: The Case of Cyprus*. Tourism Management, vol 23. PP. 233-344.
  - Cirer-Costa, C. J., (2014). *Spain's new coastal destinations. 1883-1936: The*

---

mainstay of the development of tourism before the Second World War. Annals of Tourism Research, Volume 45, Pp: 18-29.

Archive of SID